

Az alázat mint bibliai paradigma

BÁCSKAI KÁROLY

„Az alázatnak nevezett erény gyökere az Istenség mélyén van.”¹

„Luthernek egyik legmélyebb felismerése az volt, hogy Isten értünk a Krisztusban kicsivé tette magát. Miközben ezt tette, meghagyta szabadságunkat és emberségünket. Megmutatta nekünk a szívét, hogy így a mi szívünket megnyerhesse...”²

1965-ben született Budapesten. Tanulmányait Budapesten az Evangélikus Hittudományi Egyetemen és a Marburgi Philipps Egyetemen végezte. Evangélikus lelkész és teológus. Jelenleg az Evangélikus Hittudományi Egyetem újszövetségi tanszékének megbízott vezetője.

¹Idézet Eckhardt mestertől, in: François Varillon: *Isten alázata és szenvedése.* (Ford. Szabó Ferenc.) Szent István Társulat, Budapest, 2002, 19.

²Paul Tillich: *Der Mensch zwischen Bedrohung und Geborgenheit. Ein Tillich-Brevier.* (Hrsg. Erhard Seeberger, Gotthold Lasson.) Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1969. In: *Szöveggyűjtemény Karl Barth, Dietrich Bonhoeffer*

Az eredeti hivatása szerint ágostonos szerzetes pap-tanár Luther úgy látta, hogy az újszövetségi értelemben vett alázat alapja az, hogy Isten az emberért Krisztusban megalázta magát. Isten olyan, hogy gazdagsága, szabadsága, hatalma — a szeretet gazdagsága, a szeretet szabadsága, a szeretet hatalma — nem fejezhető ki, és nincsenek is kinyilatkoztatva másként, mint Jézus Krisztus szegénységében, függésében és alázatában. Isten végtelenül gazdag. De szeretetben gazdag, nem birtoklásban, nem is a tulajdonként megtartott létben. A szeretetben való gazdagság és szegénység szinonim fogalmak. Isten végtelenül független, tehát szabad. De szabad arra, hogy szeressen, és a szeretetben a végletekig elmenjen. A szeretet véglete az, hogy lemond a függetlenségéről. A határ a halál. Isten végtelenül nagy, hatalmas. De nagysága az, hogy mindent megtehet, amire a szeretet képes, egészen addig, hogy elmosódik a tekintet alázatában. Milyen hatalom kell ahhoz Istennek, hogy a szeretet benne ne legyen előkelő leereszkedés! Ez a hatalom kifürkészhetetlen misztérium. Jézus kinyilatkoztatja ezt nekünk, amikor megmossa övéi lábát, tetetés vagy hamis alázatosság nélkül: tette igazán megmondja, hogyan szeret az Isten.³

Jézus alázatosságának a hangsúlyozása — a „mindenható” Istenre való hivatkozások mintegy ellenpontjaként — a közelmúlt teológiai gondolkodásának is meghatározó eleme volt. Dorothee Sölle *Isten erőtlensége a világban* című tanulmányában megállapítja, hogy az ártatlanok szenvedése miatt a modern ember joggal vádolja az atyának, a királynak, a világ urának, a mindenhatónak tartott Istent. A legújabb kor erre vonatkozó ismertebb teológiai terminusai, például az „istenfogyatkozás”, a „rejtőzködő Isten”, a „távollevő Isten”, vagy akár az „Isten halála”, ennek a vádnak és tiltakozásnak kísérelnek

és Paul Tillich műveiből.

(Vál. és ford. Jánossy Imre.) Filozófia-oktatók Továbbképző és Információs Központja debreceni munkabizottságának füzetei 1–3. 2. kiadás (kézirat), 1985, 185.

³Vö. Fr. Varillon: i. m. 69–70.

⁴Vályi Nagy Ervin: *Isten mindenhatósága és erőtlensége*. In: *Minden idők peremén. Válogatott írások*. (Szerk. Vályi Nagy Ágnes.) Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel – Budapest, 1993, 70. Az erő és erőtlenség témájához lásd még: *Erő és erőtlenség* (tematikus összeállítás). Vigilia 2004/3. 161–194.

⁵Vályi Nagy Ervin: i. m. 70.

⁶Simone Weil: *Ahol elrejlík az Isten*. (Ford. Reisinger János.) In: *Ami személyes, és ami szent. Válogatott írások*. (Szerk. Reisinger János.) Vigilia, Budapest, 1983, 117.

⁷Fr. Varillon: i. m. 211.

⁸Sulyok Elemér: *A misztérium teológiája*. Diakonia, 1991/2. 37.

⁹Idézi Fr. Varillon: i. m. 64.

¹⁰Egy 17. századi flamand jezsuita mondása alapján: „Non coerceri maximo,

meg hangot adni.⁴ A 20. századi protestáns teológus, Vályi Nagy Ervin hasonló témájú tanulmányából szó szerint idézve: „A világ jelenlegi alakjáért felelős 'Mindenható' (akire még egy Hitler is szívesen hivatkozott saját gonosz céljai érdekében) elutasításával párhuzamos az a törekvés, hogy a megfeszített Jézust a szenvedő és lázadó ember oldalára állítsák. Jézus, aki 'a hatalom nélküli Isten szerepét tölti be' ezen a világon (D. Sölle), 'mint a legemberibb ember', a vádló emberiség szószólójává lesz.”⁵

Az alázat mint a teremtő Isten jellemzője

A krisztológiai szemponton túlmenően az alázattal, mint isteni paradigmával kapcsolatban érdemes a teljes kinyilatkoztatást alapul venni, amennyiben maga a teremtés Isten részéről nem az önkíaradás, vagy a gazdagabb önkifejezés, hanem a visszahúzóadás, a lemondás cselekedete.⁶ „Amikor Isten teremt, tudja, hogy Életbősége sivataggá lesz, Villámlása éjszakává, Boldogsága keresztté. A keresztény lelkiség lényege: megélni a jelen pillanat kötelességében ezt a Paradoxont.”⁷ Misztérium ez, melyet a véges emberi elme nem érhet fel. Kizárólag Isten leplezheti le önmaga elrejttségét úgy, hogy kinyilatkoztatja magát a teremtménynek, de ismét misztériumban, azaz kegyelemből fakadó kinyilatkoztatással az általa kiválasztott kicsinyek, alázatosak és tiszta szívűek előtt, nem pedig a büszkéknél és öntudatosoknál.⁸ A mások nagysága előtt való meghajlás még nem alázatosság. Romano Guardinit idézve: „Ez csak lojalitás, becsületesség, igazság, a 'szellem udvariassága.' Ha egy kisebb tisztelettel adózik a nagyobb előtt, ez még nem tanúskodik rendkívüli lelki nemességről. De ha a nagyobb hajol meg 'tisztelettel' a kisebb előtt, ez a szeretetet jelenti szabadsága és hatalma teljében. Assisi Szent Ferenc nem alázatos, amikor letérdel a Pápa előtt, hanem amikor megalázkodik egy szegény előtt, akiről elismeri, hogy szegény mivoltában is fenségbe öltözött. Gesztusa nem 'leereszkedés'; tekintete semmit sem árul el 'felsőbbrendűségéből'. Semmi kényszer: a spontaneitás teljes, a szeretet fejezi ki, amint a lélegzés kifejezi az életet. Végtelenül nagyok kell lenni ahhoz, hogy valaki így lélegezzék. Istennek kell lenni. Szent Ferenc alázata részesedés Uráiban.”⁹

Isten jellemzője az, hogy túlterjed a legnagyobbban, mégis belesimul a legkisebbe.¹⁰ Ez, a legkisebbnek a vállalása és a kicsinnyel való azonosulás (belesimulás a legkisebbe) jelenti azt a nagyságot vagy végtelenséget, amelyet semmibe sem lehet beleszorítani. Más szavakkal: Isten Szellem (Lélek), és bennünkmaradó¹¹ (immanens), ezért láthatatlan, rejtett vagy rejtőzködő, tünékeny vagy eltűnő. „Ha ezt a bennünk maradáást 'lelki' szempontból tekintjük, ezt mondjuk (Ágostonnal): *interior intimo meo*, bensőségebb, mint legbensőbb mivoltom.”¹² A „bensőséges” pedig már többet mond, mint az „immanens”. „Azt jelenti, hogy Isten átöleli a lelket szeretetben. Ő a Másik, de távolság nélkül. És rejtett. Alázatosan rejtett, mert ha az

contineri tamen a minimo, divinum est — Túlterjedni a legnagyobbon, és mégis belesimulni a legkisebbe, ez isteni dolog.” In: Fr. Varillon: i. m. 64–65.

¹¹Igy, egybeírva, in: Fr. Varillon: i. m. 66.

¹²l. m. 66.

¹³l. m. 66.

¹⁴l. m. 67.

¹⁵S. Weil: i. m. 191.

ember látná, nem maradhatna szabad. Isten láthatatlansága nem más, mint szabadságunkat tisztelő alázata.”¹³ Az alázatos pedig nem aláz meg senkit, mert „lényének mélye”¹⁴ ezt megtiltja neki. Isten alázata maga a létmódja, ebből eredően pedig Jézusé is. Az önmagát így kinyilatkoztató, kicsinnyé alacsonyító Istenben alakul át lemondássá az ember nagyság utáni vágyakozása, a siker és az elismertség iránti sóvárgás pedig így válik Isten és az ő országa utáni szomjúsággá. Az emberek, a világ szemében — képletesen — az a nagy, aki másokat fel tud emelni. Isten országában azonban az, aki szeretné, hogy felemeljék.

Egyes ószövetségi példák szemléletesen mutatják be ezt a paradox isteni mechanizmust: Isten azért aláz meg és alacsonyít le, hogy azután felemeljen. A kiszolgáltattottak (más szóval a bűnüket elismerők) felé is azért fordul különleges figyelemmel, mert felemelhetők, mert segítségre, nevelésre, szeretetre, gondoskodásra szorulnak. Jézus nem másokat, mint a kicsinyeket, az alázatosakat, a gyermekeket, az alacsony sorban élőket nevezi övéinek, az Isten országa várományosainak. Radikálisan fogalmazva kimondhatjuk, hogy a kereszténység voltaképpen az elnyomottak vallása.¹⁵

Az isteni alázat értelmezése Fil 2,5–8 alapján

¹⁶Üresség, a görög κενόω, kiüresíteni igéből. A Filippi levél előtt már valószínűleg létezett, a Pál apostol által a levélbe illesztett őskeresztény himnuszban az ἐκένωσεν ige alanya Krisztus.

Ebben az összefüggésben az a további megállapítás sem tűnik túlzónak, hogy a kereszténység Isten megalázkodásának misztériumából (kenózis¹⁶) táplálkozik, amint arra egy őskeresztény himnusz idézve Pál apostol is hivatkozik (Fil 2,5–11). A praktikus, a korabeli gyülekezeti élet ellentmondásait orvosolni szándékozó apostoli útmutatás alkalmas arra, hogy segítségével kísérletet tegyünk az isteni alázat, mint bibliai paradigma bemutatására és értelmezésére. Ennek nyomán kirajzolódik a számunkra az is, hogy az isteni alázat miként válhat a gyülekezet életében az emberi kapcsolatok katalizátorává: „Az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban is megvolt: mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel, emberekhez hasonlónak lett, és magatartásában is embernek bizonyult; megalázta magát, és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.”

A kenózis

Az idézett himnusz mondanivalója egy homorú gondolati ívet alkot. Jézus útja a mennyei hatalmasságból az emberi létforma alacsonyosságán át a kereszthalál mélységéig vezetett. Ez az út azonban nem ért véget a Golgotán. Isten az alázat és a lemondás útját azzal igazolta, hogy Jézust mindenek fölé emelte, Úrrá és Krisztussá tette őt. Amint azt Cserhádi Sándor kommentárjában megállapítja: A szolgálat útja mindig lefelé vezet és nem jelent földi dicsőséget.¹⁷ Pál apostol minden bizonnyal a himnusz első felében foglaltak, azaz a

¹⁷Cserhádi Sándor: Pál apostolnak a filippibeliekhez írt levele.

A MEE Sajtóosztálya,
Budapest, 1976, 103.

¹⁸l. m. 103.

¹⁹l. m. 103.

²⁰Fr. Varillon: i. m. 111.

²¹l. m. 111.

²²l. m. 111–112.

mélységekbe vezető krisztusi út megjelenítése miatt idézte azt a levélben. A leghatékonyabban ez józaníthatta ki az egymással versengő, a másikon uralkodni akaró keresztényeket, világos útmutatást adva a számukra: „Ha ők Krisztus lemondásából élnek, nem választhatják ők sem az uralkodást a szolgálat helyett.”¹⁸ Ha Krisztust követik, az alázat útján kell elindulniuk; és ha a himnuszban megénekelte magasság, illetve méltóság nem is lehet az övék, részülhetnek Krisztus győzelmének a gyümölcséből.¹⁹ Ez a szemlélet egyébiránt jellemző volt a kenózis korabeli keresztény értelmezésére. E szerint Krisztus kenózisában „nem az Ige örök aktusa”²⁰ jelent meg, hanem csupán a szegénységnek és az alázatosságnak az az állapota, amelyet Jézus választott földi életében. A kenózisban nem általában a megtestesülés tényéről, hanem inkább annak módjáról van szó, tudniillik Krisztus a keresztalálával „üresítette ki” önmagát. A kenózis fogalmának jelentése ugyanakkor kiszélesíthető, amennyiben „a kenózist magába Istenbe helyezük, és ebben keressük műve és léte titkát”.²¹ A gondolatot kibontva és azt tovább idézve: „Isten léte megfelel megjelenésének Krisztusban. Jézus nemcsak azt mondja nekünk, hogy az embernek hogyan kell szeretnie, hanem azt is, és elsősorban azt, hogyan szeret az Isten. Ha létezik Krisztus kenózisa, ez azt jelenti, hogy Isten, Atya, Fiú, Lélek örökösen kenózisban van, vagyis önmaguk áldozati kiszolgáltatottságának aktusában... Isten az, amivé Krisztusban válik. Nem lenne a megtestesült Ige kenózisa, ha a Háromság — nemcsak az Ige — nem lenne önmagában a kenózis Potenciája és Aktusa.”²²

Az alázatos Krisztus mint őskép

Pál tehát az őskeresztény himnusz alázatos Jézusát állítja példaként megszólítottjai elé. Jóllehet, amint arra az Emberfia (azaz Krisztus) isteni természetével kapcsolatban Lohmeyer rámutat, az alázatot vállaló Krisztus nem egyszerűen példakép, hanem előkép vagy őskép (*Er ist Urbild, nicht Vorbild*).²³ A cél nem Jézus erényeinek bálványozása. Krisztus életútja nem különleges, elérhetetlen erkölcsi ideál, hanem általában a keresztény élet alapja. A himnusz kezdő sorai ennek az életnek az irányát példázzák, megmutatva egyúttal az isteni kinyilatkoztatás „irányát”, vagyis annak természetét is, tudniillik Isten az alázatosban elrejtözve jelenti ki magát.²⁴ Mindkettőben, tehát a Krisztust követő életben és Isten Krisztusban történt kijelentésében is hangsúlyos a lemondás mozzanata. Az isteni cselekvés felől szemlélve: „Jézus az mennyei lét biztonságát felcserélte a földi lét kiszolgáltatottságával.”²⁵ Nem élt az isteni létforma előnyeivel, hanem alávetette magát az emberi létforma kötöttségeinek. Noha Isten hatalmával és dicsőségével rendelkezett, erről mégis lemondott, hogy a megváltás művét véghezvigye.²⁶ A megváltáshoz tehát Istennek Jézusban meg kellett alázkodnia. Ennek megvalósulását, azaz az inkarnációt²⁷ Pál a „megüresítette önma-

²³Joachim Gnllka: *Der Philipperbrief*. Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 1968, in Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament (HThK), Apostelgeschichte und Briefe, Herder, Freiburg — Basel — Wien, 1968–2002, 122.

²⁴Cserháti Sándor: i. m. 85.

²⁵l. m. 86.

²⁶l. m. 86–87.

gát” kifejezéssel írja körül (ἐκέλευεν), egy másik helyen pedig így fogalmazza meg a hasonló gondolatot: „Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelmét; hogy gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.” (2Kor 8,9)

Isten szenvedő szolgálója

²⁸Walter Klaiber: *Isten maga a válasz*. In: Margot Kässmann (szerk.): *Hit a terroron túl — Isten hatalmáról, mindenhatóságáról és erőtlenségéről*. (Ford. Ódor Balázs.) Kálvin Kiadó, Budapest, 2004, 169.

²⁹l. m. 170.

³⁰Cserháti Sándor: i. m. 94.

³¹Fr. Varillon: i. m. 126.

³²Cserháti Sándor: i. m. 97.

³³l. m. 102–103.

³⁴Die Übernahme des Todes bedeutet das letztwillige Ja zum vorgegebenen Weg, der damit zu seinem Schlupfunkt gekommen ist. Bezeichnend ist, daß unter dieser Perspektive der Tod dieses Einen an sich nicht als etwas Heilhaftes gesehen wird, vielmehr ist er der tiefste Punkt eines im Gehorsam beschrittenen menschlichen Weges.” J. Gnlika: i. m. 124.

³⁵Bibliai összefüggésben ezért sem lehet egyértelműen kifejezni a kicsinyiség fogalmát, csak annak

Isten jelen van az emberi élet minden részletében, az emberi élet legmélyebb pontján, a szenvedésben is, sőt maga is hordozza, elszenvedti azt. A motívum már az Ószövetségben megjelenik: „Megvetett volt, és emberektől elhagyatott, fájdalmak férfja, betegség ismerője. Eltakartuk arcunkat előle, megovert volt, nem törődöttünk vele. Pedig a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta. Mi meg azt gondoltuk, hogy Isten csapása sújtotta és kínozza. Pedig a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze. Ő bűnhődött, hogy nekünk békeségünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg.” (Ézs 53,3–5)

A „fájdalmak férfja”, a „betegség ismerője” nem más, mint Isten szenvedő szolgálója. A fogalom a korabeli (ókori) szóhasználatban nem egyszerűen a szolgálót, hanem tágabban, Isten képviselőjét jelentette.²⁸ Isten megengedi és hagyja, hogy az ő szolgálója, vagyis az, aki őt az emberek között képviseli, szenvedjen és meghaljon. Így hordozza el Isten — éppen az ő szenvedő szolgálója által — az emberi élet töredezettségét, és az ebből következő szenvedést. A kereszténység a kezdetektől fogva ennek beteljesedését Jézus sorsában — életében, szenvedésében, halálában — látta. Jézus kereszthalálában Isten elhordozta a tőle való távolság és elidegenedetség terhét. A korabeli gyülekezet ebben nem csupán egy olyan áldozatot látott, amelyet azért kell bemutatni, hogy az ember bűne elégtételt nyerjen, és nem is azt a büntetést, amelyet Krisztus az emberiség helyett vállalt magára, hogy vezeklésével megszabadítsa attól. A kereszténység a kezdetektől fogva meglátta Jézus életében és halálában azt is, hogy Isten az emberrel együtt szenved el mindazt, amit az embernek el kell tűnie. Isten részt vállal az ember szükségében, mégpedig a legmeszebb menőig. Az emberrel való azonosulás mélységét beszédesen mutatja meg Jézus szava a kereszten, amikor paradox módon úgy tűnik, az Isten „önmagától is távol kerül” az emberért: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el? Távol van tőlem a segítség, pedig jajgatva kiáltok!*” (Zsolt 22,2) „*Éli, éli, lamá sabaktáni!*” azaz: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?*” (Mt 27,46) Szintén ide sorolható a Zsidókhoz írott levél bizonyágtétele Jézusról, mint főpapról, aki az emberhez hasonlóan szenvedte el az erőtlenséget: „*Nem olyan főpap van, aki ne tudna megindulni erőtlenségeinken, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan kísértést szenvedett mindenben, kivéve a bűnt*” (Zsid 4,15)

A fentiek kiegészíthetők még Róm 8,18–31-gyel, amelyben arról vall az apostol, hogy a szenvedés „elszenvedése” és annak legyőzése szorosan egybefonódik és összekapcsolódik. Eszerint az egész teremtett világ alá van vetve a szenvedésnek és a mulandóságnak,

részleteire bontva, az erre vonatkozó nem egy kifejezést a különbözőféle fordításokban olykor tartalmi szempontból színesítve.

³⁶Varillon idézi E. Pouss-et, majd így folytatja: „De Krisztus csak azért próbálta meg az úr–szolga viszonyt, hogy túlhaladjon rajta. A szolgálja–úr viszonyon keresztül visszaállítja a Fiú–Atya szeretetviszonyát, de úgy, hogy megéli azt. A feltámadás ennek a győzelemnek a jele: Az Atya kijelenti, nem szóban, hanem tettben, hogy a Fiú megismertette olyanak, amilyen valójában.”

Fr. Varillon: i. m. 214.

³⁷Lásd Gnlika elemzésében a Lohmeyertől származó, a dánieli Emberfia fogalomra alapozott, szó szerinti idézetet („Der Anthropos bleibt himmlisches Wesen”...), in J. Gnlika: i. m. 122. Az Emberfia-teóriával kapcsolatban, a Márk evangéliumáról írott kommentárjában

Dóka Zoltán is említett tesz az őskeresztény explicit krisztológiának arról a stádiumáról, „ahol az apokaliptikus Ember Fia-képzetet összekapcsolták a szenvedéshagyománnyal: az isteni hatalommal és dicsőséggel eljövendő Ember Fia-Jézus nem más, mint aki a keresztre ment.”

In: Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma*.

és várja a magváltást. Maguk a keresztények is részesei ennek a vágynak, „és Isten Lelke még ott is esedezik helyettünk és értünk, ahol mi már nem leljük a szavakat. De éppen ebben a helyzetben az a bizonyosság vezet minket, hogy Isten szeretete, amelyet kinyilvánított abban, hogy Fiát adta értünk, minden szenvedést legyőz.”²⁹

Pál is ebben a szellemben zárja a gondolatmenetet: „*Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.*” (Róm 8,38–39)

A kereszt mélysége

A Krisztusban velünk találkozó Isten olyan Isten, aki úgy van velünk a szenvedésben, hogy egyúttal le is győzi azt. Jézus életútja ezzel a szótériológiai megalapozottsággal szabja meg az egyéni és a közösségi élet irányát, nemcsak a híveket és a gyülekezetet, de az egész teremtett világot, a halált is vállaló isteni szeretet hatósugarába állítva.³⁰ A Filippi levél idézett szakaszához visszatérve, Jézus földi életének (szolgálatának) eseményein is túlhaladva, Pál apostol itt jut el a gondolati ív legmélyebb pontjához. A krisztusi alázat bemutatásához Jézus életének az eseményei is elégséges támpontot nyújtanak. A kenózis szempontjából sokatmondó a földi dimenzió is, amennyiben „Krisztus kenózisa anyja méhében kezdődik, és a keresztfáján teljeseedik be. És mindaz, ami a kettő között van, kenózis”.³¹ Jézus édesanyja, Mária a lehető legkisebb és a legkiszolgáltatottabb (δοῦλη, rabszolganő, lásd Lk 1,48), Isten azonban még ennél is kisebb: Isten Mária kicsinyévé válik, azaz a kicsinynek, a legkisebbnek a kicsinye (a gyermeke) lesz. Az isteni alázatnak a mértékéről, másképpen a Jézusban szolgálai formát, azaz emberi testet öltött isteni szeretet tágasságáról azonban a legátfogóbban a preegzisztens lét és a keresztihalál közötti távolság alapján alkothatunk fogalmat.³² Krisztus halála a bűnözők gyalázatos halála volt, az emberekben gúnyt és megvetést ébresztett.³³ Krisztus kenózisa teljes volt halálában. A kereszten a legnagyobb mélységet vállalta,³⁴ hogy az alázatnak ebben a dimenziójában éppen az ember számára nyilvánvalóvá lehessen az Isten szeretetének felülmúlhatatlan nagysága. Be kell látnunk ugyanakkor, hogy Isten lemondásának mértékéről, azaz a szeretetének nagyságáról csak az ő kijelentése nyomán, az értelmünk és az asszociációs képességünk segítségével beszélhetünk. Teremtményi mivoltunkból eredően Isten létformáját mi nem ismerjük. Az ő áldozatvállalásához csak elégtelenül hasonlítható az ember alázatossága.³⁵ A kettőt összekötő kapocs a lemondás, az alázat *motívuma* lehet, nem pedig annak mértéke vagy minősége. Közös az indulat, a vállalás, az irány. Az ember azonban képtelen „magatartásában Istennek bizonyulva”, „Isten formájában” alázatot gyakorolni. Ezzel ellentétben Isten úgy vált aláza-

Ordass Lajos Baráti Kör,
Budapest, 1996, 229.

³⁸Cserháti Sándor: i. m. 99.

³⁹l. m. 102.

⁴⁰„Wer der Größe nachläuft (d.h. nach Ehren strebt), vor dem flieht die Größe; u. wer vor der Größe flieht, dem läuft sie nach.“ (Ha futsz a nagyság után, elszalad előled, ha menekülsz a nagyság elől, utolér téged.) Strack-Billerbeck: *Das Evangelium nach Matthäus*. In: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch (Bill.)* C.H Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, MCMLXI, Dritte Auflage, 921.; „Aki felmagasztalja magát, megaláztatik, és aki megalázza magát, felmagasztaltatik“ (Mt 23, 12; Lk 14, 11; Lk 18, 14).

⁴¹Otensio da Spinetoli: *Máté — Az egyház evangéliuma*. (Ford. Turay Alfréd.) Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1998, 615.

⁴²W. D. Davies — Dale C. Allison: *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew*. T&T Clark, Edinburgh, 1997, 278.

⁴³Dorothee Sölle: *Isten hatalmáról, mindenhatóságáról és erőtlenségéről*.

tossá, hogy Jézusban testté, azaz valóságos emberré lett (János evangélista szerint: *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο*, Jn 1,14), szolgálai, vagyis ember-formát vett fel és magatartásában is embernek bizonyult. Nem csupán a halandóságot, de a legkínosabb halált, a kereszthalált is vállalta (Fil 2,7–8). Jézus az Istennel való egyenrangúságát „nem tekintette zsákmánynak”, más szóval nem ragaszkodott hozzá önző módon, bárminemű előnyt szerezve ennek révén a maga számára. Egyenlősége Istennel az Atya akaratának való teljes engedelmisségben és alávetettségben mutatkozott meg. Noha egy volt Istennel, lemondott arról, hogy neki szolgáljanak, sőt, ő lett szolgálva (emberré). Krisztus, megtestesülése által rabszolga lett, a rabszolga alakját (*μορφήν δούλου*) vette fel, nemcsak az emberek körében, hanem Istenhez viszonyítva is, jóllehet eredetileg Isten formájában (*ἐν μορφή θεοῦ*) volt. Az Atyjához való szeretetviszonyt a szolgáló urához való viszonya módján élte meg.³⁶ Így töltötte be a szeretet küldetését az emberek között is a legkisebbként (lásd az evangéliumok passiótörténeteit!), üdvösséget szerezve mások számára.

Az alázat újszövetségi paradigmája

Krisztust az emberré léétel, ön maga megüresítése nem távolította el Istentől. Sokkal inkább, az ember javát szolgáló isteni szándék megtestesítőjeként, éppen ez által maradt a legközelebb az Atyához. Ha az isteni (lét)forma megváltozott is, és ideiglenesen szolgálai (emberi lét)formának adta is át a helyét, az isteni mivolt, az ontológiai jelleg megmaradt.³⁷ A transzcendens úgy lett immanenssé, hogy az immanens egy pillanatra sem veszítette el a transzcendens voltát. Ezért lehet hiteles a Jézus által képviselt és hirdetett, az emberre vonatkozó isteni intenció, mely a prófétai iratoktól az újszövetségi levelekig átszövi a Bibliát: „Nem kívánom én a bűnös ember halálát — így szól az Isten —, hanem azt, hogy megtérjen, és éljen.” (Ez 18,23) „(Isten) nem azt akarja, hogy némelyek elvesszenek, hanem azt, hogy mindenki megtérjen. (2Pét 3,9)

A krisztológiai és szotériológiai szempontból nélkülözhetetlen ontológiai egységet nem számítva Jézus az isteni létforma előnyei nélkül, az emberrel teljesen egyenlő feltételek között élt. Azért, hogy megváltói szolgálata az embertől ne legyen idegen, vállalta a történelmi lét következményeit (lásd az evangéliumok vonatkozó részeit!). Cserháti Sándor szavaival: „A preegzisztens Krisztus alacsonnyá tette magát, hogy beférhessen embervilágunk ajtaján.”³⁸ Az Isten iránti engedelmisséget a más emberekéhez hasonló körülmények és feltételek között gyakorolta. Minderre úgy volt képes, hogy „megalázta magát”. Az emberlét útján, a kereszthalál tartó engedelmisségben sem hatalomra, sem pedig dicsőségre nem törekedett, hanem végképp „lemondott az isteni létforma mentelmi jogáról”.³⁹ Az evangéliumokban idézett, a nagyság és a kicsinység paradox következményes kapcsolatát megmutató szállóige⁴⁰ teoló-

In: Margot Kässmann (szerk.): *Hit a terroron túl – Isten hatalmáról, mindenhatóságáról és erőtlenségéről.* (Ford. Ódor Balázs.) Kálvin Kiadó, Budapest, 2004, 46–48.

⁴⁴„Az onnipotencia a klasszikus teológia alapfogalma, amellyel nem tudtam együtt élni. Férfiak kényszerképzetének tartom. Elég csak a baráti körömben szétnézni, hogy megértsem, hogyan vetítik ki a férfiak vágyait Istenre. Úgy harminc évbe telt, amíg ezt világosan meg tudtam fogalmazni. A német történelem alaptémája világtott rá erre: azt gondolom, Isten nagyon kicsi volt Auschwitzban, ahogy New York Babel-tornyai-
ban is.” D. Sölle:
i. m. 46–47.

⁴⁵l. m. 47–48.

giai alapja ebben az isteni indulatban húzódik. Nem véletlenül ütközik az írástudók magatartása Jézus szolgálatával, aki követőit a saját igájának felvételére ösztönözte:⁴¹ „*Vegyétek magatokra az én igát, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű, és megnyugvást találok lelketeknek.* (Mt 11,29)

A fentiekből is világosan kitűnik, hogy az alázat újszövetségi paradigmája nem más, mint Jézus személye és szolgálata, azaz Isten megalázkodása Krisztusban.⁴² Isten azért lesz alázatos (kicsiny), mert az akar lenni. Nem mintha szüksége lenne a kicsinységre: Isten önmagában Isten, és mint ilyen, teljesen elégséges minden változás nélkül önmagának. Mégis „lealacsonyítja magát”, emberré lesz, mert nem akar „önmagában” Isten lenni. A Teremtő keresi teremtménye közelségét, jóllehet a fentiekhez hasonlóan nincs szüksége teremtményére: Isten elég önmagának, ő a teremtett világtól függetlenül Isten. Krisztus azonban éppen azt nyilatkoztatja ki, hogy Isten nem akar távol maradni a világtól, és nem akar meglenni az ember nélkül. „Az igazi szeretet ad és elfogad: kölcsönös. Cél és számítás nélkül adom magam ajándéknak — és megajándékozom; ez nem üzlet, nem azért adok, hogy visszaadd. Alapja nem a do, ut des.”⁴³ Az isteni mindenhatóság klasszikus teológiai alapfogalmát⁴⁴ újragondolva, Dorothee Sölle megállapítja: „A jó hatalom olyan, amely másoknak is hatalmat ad, ‘felhatalmaz’, ami képessé tesz bennünket a szerezetre. A jó hatalom olyan hatalom, amely magát felosztva másokat erősekké tesz. Megszabadítja az erőtlent a félelemtől és a hatalmasat a magánytól. Isten nem gombnyomásra működteti világát, szüksége van ránk, mindnyájunkra. A mindenhatóság és az erőtlenség egymást feltételező fogalmak.”⁴⁵ Ez a „szükség” viszi Istent arra, hogy alázatot vállaljon, hidat építve ezzel a transzcendenstől az immanensig, a Szellemtől az anyagig, a hatalomtól az erőtlenségig, azaz önmagától a teremtett viláig és az emberig.

Errata

Erdélyi Zsuzsanna szeptemberi számunkban közölt írása sajnálatos módon több sajtóhibával jelent meg: a 712. oldalon az első hasáb 21. sorában „vidéken” helyesen „vidékeken”; a 25. sorban „tartalmi” helyesen „tartalmait”; a 713. oldalon az első hasáb 29. sorában „Kireveszkij” helyesen „P. Kirejevskij”; a 41. sorban „Novokov” helyesen „Novikov”; a második hasáb 12. sorában „örülhetünk” helyesen „örültünk”. A szerző és olvasóink szíves elnézését kérjük. (A szerk.)